

Danka István

Élmények és hazugságok: a tapasztalás narratív egysége mint életvezető

Előadásomban amellet érvelek majd, hogy a tapasztalás narratív egységének elképzelése -- néhány, a tapasztalás hagyományos megközelítéseivel foglalkozó filozófus számára bizonyára kontraintuitívnek ható következménye ellenére -- nem csupán koherens, tartható nézet, de filozófiatörténeti perspektívából tekintve aktuális is. Módszerét illetően az előadásom applikatív és exploratív lesz: céloom nem egy nézet értelmezése, és nem is valamely állítás mellett vagy ellen szóló érvek kiértékelése, hanem egy meglévő nézet egy más (bár szorosán kapcsolódó) kontextusban való alkalmazási lehetőségeinek feltérképezése. Az alkalmazandó nézet MacIntyre narratív egységgel kapcsolatos elképzelése, amely szerint az ember "történetmesélő állat"; az alkalmazás célpontja pedig a tapasztalás élmények terminusaiban való megközelítése.

A személy macintyre-i narratív egysége a személy *aszinkron* kontinuitását állítja: azt tekintjük (önazonos) személynek, akinek az élményei (azaz tapasztalásának elemi egységei) felfűzhetők egy kontinuos és koherens narratívára. Ennek megfelelően a tapasztalás narratív elméletének (**TANE**) azt a nézetet nevezem, amely a tapasztalás aszinkron kontinuitása és koherenciája mellett érvel. Kontrasztként: egy realista tapasztaláselmélet szerint a tapasztalás egységét a valóság *struktúrája* adja, egy idealista tapasztaláselmélet szerint a megismerőképességeink belső *struktúrája*. E két utóbbi modell *szinkron* kontinuitásra/koherenciára alapozza a tapasztalat egységét -- nem tagadva, de jellemzően nem is állítva az aszinkron kontinuitást. A **TANE** értelmében a tapasztalás szinkron kontinuitása sem nem szükséges, sem nem elégséges feltétele a tapasztalás egységének. Egyrészt az inkoherens észleleti élmények (érzéki csalódások, álom, stb. esetén) nem szorulnak magyarázatra a tapasztalat egységének védelmében, mert ezek szinkron inkoherenciája irreleváns a tapasztalat aszinkron egysége szempontjából. Másrészt még ha bármely időpillanatban koherens is a tapasztalás, sem a világ, sem a megismerőképességeink nem változhatatlanok: a szinkron kontinuitás/koherencia nem garantálja a tapasztalás *egészének* kontinuitását/koherenciáját.

A **TANÉ**-nek a tapasztalás időbelisége melletti (de attól nem független) másik következménye, hogy a tapasztalás társas. Mivel a tapasztalás rendezőelve nem a kontempláció/obszerváció vagy fogalmak alá rendezés, hanem a történetírás/mesélés, az egyén saját tapasztalásának részévé képes tenni *más egyének* tapasztalását azáltal, hogy a saját narratívájába mások narratíváinak egyes elemeit beépíti. A narratív tapasztalás társas karaktere a történetről a történelemre, a közösség kulturális fejlődésére és a hagyományra vezet át. Ezek szerves egységet képeznek, szövevényes módon áthatják egymást. Ennek folytán úgy tűnik, a tapasztalás individualista elképzelése -- tulajdonképpen a teljes karteziánus-lockeiánus kánon -- olyan

absztrakcióra alapoz, amely a mások narratíváit mint a saját tapasztalás irreducibilis elemét ignorálja, így alapjaiban érti félre a tapasztalás mibenlétét.

E fenti két szempont -- a tapasztalás temporális-historiális és szociális-kulturális kontextusának hangsúlyozása -- adja a **TANE** filozófiatörténeti aktualitását. Míg a narratív filozófiai hagyományban ezek a szempontok régóta jelen vannak, de ezek figyelembe vétele -- a párhuzamos, egymásnak ellentmondó narratívák lehetősége és a metanarratívák lehetetlensége folytán -- gyakran az egység-koncepciók elvetéséhez vezetett, addig az argumentatív hagyományban általában a szocio-historikus szempontok mellőzése árán próbálták megőrizni az egységet. (Mindkét tradícióban vannak persze erre ellenpéldák.) A **TANE** a narratív hagyomány folyamányának tekinthető (a narratív filozófia módszertana legalábbis motiválhatja a narratív tapasztalás elképzelését), de nincs szükségszerű kapcsolat a kettő között. Utalni fogok a közelmúlt és jelen argumentatív filozófiai vitáiban megjelenő **TANE**-rokon tendenciákra.

Végül a **TANE** egy kritikus pontját tárgyalom. A **TANE** számára a tapasztalás elemi egysége egy élmény: egy történés, folyamat megélése (s nem valamilyen objektum reprezentációja vagy konstrukciója), és a tapasztalás egységét az a narratíva adja, amely az egyes élményeket koherens és kontinuos élettörténetté formálja (nem az a metafizikai vagy kognitív struktúra, amely egy hatásos pillanatfelvételt képes felvillantani róluk, mint az atemporális modellekben). Ez azzal a veszéllyel jár, hogy a koherencia megőrzése érdekében a narratíva fontosabbá válik, mint az igazság: a valós élmények *in progressu* felülíródhatnak, ha nem illeszkednek a kontinuos láncba, és így a koherencia kritériuma is felülírhatja a valóságnak megfelelés kritériumát. Ez különösen egy realista számára elfogadhatatlan következmény.

Azonban egyrészt a narratíva prioritása az egyedi élményekkel szemben hasznos is lehet: ahol kihagy az emlékezet, vagy (pl. fantáziálás miatt) inkoherensek az élmények, ott a narratíva teremt koherenciát: a **TANE** kézenfekvő magyarázatot ad olyan jelenségekre, amelyekkel a realistának keményen meg kell küzdenie, hogy az elméletébe passzintsa őket. Másrészt a narratíva gyakran tényszerűen felülír élményeket (pl. hárító mechanizmusok), így az a nézet, amely ezt elméletileg megoldandó problémának tekinti, létező jelenséget akar kiredukálni a magyarázandók sorából.

Azonban az akár önbecsapás árán is megőrzött narratív egység egy fontos következménye, hogy a tapasztalás mint az élményszerzés és narratívaírás eredője *szükségképpen* nem az igazság, hanem egy koherens élettörténet lesz, és amennyiben a narratíváink szükséges komponensei a tapasztalásnak mint egységnek, az élményeink valószerűségére vonatkozóan nincsenek episztemikus garanciák. A szkeptikus kihívást elhárítandó a **TANE** -- amennyire látom -- nem tehet mást, mint hogy témát vált: arra juthat, hogy a tapasztalás célja nem az igazság megeléje, hanem egy pozitív élettörténet írása, amely az életvezetéshez fontosabb lehet, mint az igazi, objektív és narratívafüggetlen élettörténet ismerete.